

Класічныя формы верша ў паэзіі Максіма Багдановіча (на матэрыяле нізкі «Старая Спадчына»)

Нізка М. Багдановіча «Старая Спадчына» складаецца з «сістэмы кветак» (Г. Адамовіч) – з вершаў сталых форм – санетаў, рандо, трыялетаў, тэрцынаў, актавы, пентаметраў, якія здаўна выкарыстоўваліся ў французскай, нямецкай, англійскай літаратурах, але не былі (ці амаль не былі) вядомымі ў беларускай паэзіі. Пераймаючы класічныя формы верша, М. Багдановіч імкнуўся ўзвысіць нацыянальнае слоўнае мастацтва да ўзроўню развітых сусветных літаратур. Ён не толькі перанёс на беларускую глебу традыцыі замежнай паэзіі, але і ўклаў у старыя формы новы змест. Па перакананні самога паэта, «было б горш, чым нядбальствам, нічога не ўзяць з таго, што соткі народаў праз тысячы год сабіралі ў скарбніцу светавай культуры» [2, с. 291].

Адкрываюць нізку *пентаметры* (грэч. pentametros – пяцімернік) – два дактылічныя паўрадкі, раздзеленыя цэзурай. Да іх паэт узяў эпіграфам радкі В. Брусава «Мы зёрна древние лелеем, / Мы урожай столетий жнём» [1, с. 135]. Пентаметры – самы старажытны вершаваны памер з усіх, прадстаўленых у нізцы, быў пашыраны ў антычным вершаскладанні. Пентаметры беларускага аўтара, як і ў антычнай паэзіі, прысвечаны «вечным», пазачасавым тэмам, прасякнуты элегічным настроем, роздумнасцю і ўяўляюць сабой цудоўны ўзор філасофска-медытатывнай лірыкі.

М. Багдановіч вялікую ўвагу надаў такой папулярнай у французскай лірыцы форме, як *санет* (італьян. sonetto ад sonet – песенька). Прычым беларускага аўтара цікавілі не толькі творчыя практыкаванні ў гэтым жанры, але і тэорыя санета. Яго «тэарэтычна-гістарычны нарыс» (1911 г.) з’яўляецца першым падобным вершазнаўчым даследаваннем, у якім дасканала вывучана спецыфіка санета, прапанавана яго «схема». Уласныя тэарэтычныя назіранні беларускі паэт-наватар рэалізуе ў двух санетах нізкі – «Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі» і «На цёмнай гладзі сонных луж балота». У першым з іх М. Багдановіч імкнецца данесці ідэю адраджэння Беларусі, абуджэння нацыянальнага духу. Першыя два катрэны «знiтаваны ў нешта цэльнае» (М. Багдановіч) аднолькавымі рыфмамі. У тэрцэтах «даецца адказ» на пытанні, пастаўленыя ў катрэнах, раскрываецца ідэяна-сэнсавы змест санета – вера ў адраджэнне роднага краю. У «Санеце» («На цёмнай гладзі сонных луж балота...») выяўляецца філасофскі змест, «адбываецца супрацьпастаўленне красы і броду жыцця». У катрэнах зводзяцца разам антанімічныя паводле семантыкі вобразы: чашачкі лілей – балотная гніль, слізкі змей, топкае багно. У тэрцэтах гучыць «“прымірэнне” праз красу як апраўданне быцця, выйсце ў сферу вечнага і бессмяротнага» [4, с. 509]. Выкарыстанне дадзенай цвёрдай формы верша дазволіла М. Багдановічу не толькі пашырыць жанравыя межы беларускай літаратуры, але і ўзбагаціць яе філасофскім зместам, для перадачы якога форма санета вельмі прыдатная.

У нізку ўключаны два творы, напісаныя ў форме *трыялета* (франц. triolet ад італьян. trio – трое) – «васьмірадковага верша, у якім два першыя і два апошнія радкі аднолькавыя» [3, с. 266], прычым адзін радок паўтараецца тройчы, утвараючы своеасаблівы рытмічны малюнак. М. Багдановіч упершыню

ў беларускай літаратуры ўжыў форму трыялета, больш за тое – ён надаў традыцыйна несур’ёзнай форме новае гучанне. Верш «Узор прыгожы пекных зор...» створаны ў форме *рандо* (франц. *gondeau ad rond* – круг). Гэты твор – працяг ранейшай распрацоўкі паэтам тэмы красы і роздум над тым, «якую красу апявае мастацтва – сапраўдную ці ўяўную, ілюзорную» [4, с. 510]. У класічнай форме *актавы* (лац. *ostava* – восьмая) напісаны васьмірадковік «Як моцны рэактыў, каторы выклікае...». Як і патрабуецца, у першых шасці вершарадах чаргуюцца розныя па націску рыфмы, два апошнія радкі звязаны сумежнай рыфмай (схема АБАБАбвв). Твор напоўнены філасофска-элегічным зместам: «Як моцны рэактыў, каторы выклікае / Між строк ліста, маўляў нябожчыкаў з магіл, / Рад раньш нявідных слоў, – так цемень залівае / Зялёны, быццам лёд, халодны небасхіл» [1, с. 142].

Апошняя з апрабаваных у нізцы класічных форм верша з’яўляюцца *тэрцыны* «Ёсць чары у забытым, старадаўным...». Тэрцыны (італьян. *terzina* ад *terza* – трэцяя) напісаны трохрадковымі і звязаны ланцужовай кампазіцыяй: сярэдні радок кожнай папярэдняй страфы рыфмуецца з першым і апошнім наступнай страфы. Твор заканчваецца асобным радком, што рыфмуецца з сярэднім радком апошняга трохрадковага [3, с. 278]. Змешчаныя апошнімі ў «Старой Спадчыне» тэрцыны з’яўляюцца своеасаблівым паэтычным падагульненнем і абгрунтаваннем звароту М. Багдановіча да класічных жанраў. Мастака прыцягвае іх «даўняя краса», вытанчанасць, дасканаласць формы і глыбіня зместу: «Ёсць чары у забытым, старадаўным; / Прыемна нам сталеццяў пыл страхнуць / І жыць мінулым – гэкім мудрым, слаўным, – / Мы любім час далёкі ўспамянуць. / Мы сквапна нягнемся к старым паэтам, / Каб хоць душой у прошлым патануць. / Таму вярнуўся я к рандо, санетам, / І бліснуў ярка верш пануры мой: / Як месяц зіхаць адбітым светам, – / Так вершы ззяюць даўняю красой!» [1, с. 143].

Зварот М. Багдановіча да жанраў, якімі карысталіся «старыя паэты», быў надзвычай удалым і плённым. Дзякуючы гэтаму маладая беларуская літаратура ўзбагацілася новымі для яе формамі, наблізілася да еўрапейскай паэтычнай практыкі. Пасля М. Багдановіча цвёрдыя формы верша сталі выкарыстоўваць многія іншыя беларускія творцы.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Мінск, 2001. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Мінск, 2001. – Т. 2 : Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі, нататкі, чарнавыя накіды.
3. Рагойша, В.П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці / В.П. Рагойша. – Мінск, 2009.
4. Чабан, Т. Космас «Вянка»: літаратурны каментарый да «Вянка» Максіма Багдановіча / Т. Чабан // Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – Мінск, 2001. – С. 463–518.